

REVIEW ARTICLE/ DERLEME YAZISI

An Analysis about Studies Conducted on Addiction Field with Methods of Qualitative and Mixed Patterns in Turkey

Türkiye’de Bağımlılık Alanında Yapılmış Nitel ve Karma Çalışmaların Analizi

Sevda Acar¹, Derya Şaşman Kaylı²

Abstract:

The number of studies carried out about addiction increases day by day. It can be observed that academic studies with qualitative and mixed methods are fewer than studies with quantitative methods. The main purpose of this study is to determine the status of qualitative and mixed-method research in which in-depth answers to the questions of why and how are searched and to reveal the place of addiction in interdisciplinary studies. Research in our country related to tobacco, alcohol, and substance addiction conducted with qualitative and mixed methods was examined. Studies were investigated through the Google Academic and Council of Higher Education Thesis Center without any date limitation. The studies were determined between 2007 to 2020 and accessible studies were examined. After a descriptive analysis of the data, content analysis was used for the determined themes. 53 qualitative and mixed patterned studies are carried out in the databases between 2007-2020 and the highest number of studies were conducted in 2019. Qualitative patterns were used more than mixed patterns. It is seen that the studies are intense in the fields of social sciences. Studies are similar about research design, sampling, sample groups, data collection, and analysis methods included in the sample. It can be said that an interdisciplinary approach is important to examine studies on addiction from a biopsychosocial perspective. Also, it may be suggested to encourage qualitative and mixed-patterned research in the academic field to contribute to the field of addiction.

Key Words: Substance Use, Tobacco Use, Alcohol Use, Qualitative Research, Mixed Research

¹BSc (Psych.), Ege University, Institute on Drug Abuse, Toxicology and Pharmaceutical Science, Department of Drug Abuse, PhD Student, İzmir-Turkey, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-5875-0379>

²Assoc. Prof., Manisa Celal Bayar University, Faculty of Health Sciences Department of Social Work, İzmir-Turkey, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0001-7949-2332>

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Ege University, Institute on Drug Abuse, Toxicology and Pharmaceutical Science, Department of Drug Abuse, PhD Student, İzmir-Turkey, E-mail: psikologsevdaacar@gmail.com

Date of Received/Geliş Tarihi: 06.06.2020, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 22.11.2020, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 14.12.2020, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 12.01.2021

Citing/Referans Gösterimi: Acar, S., Şaşman Kaylı, D. (2021). An Analysis About Studies Conducted on Addiction Field with Methods of Qualitative and Mixed Patterns in Turkey., *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology*, 3(1): 37-47

© 2020 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / Cyprus Turkish Journal of Psychiatry and Psychology (www.ktpjpp.org). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Bağımlılık konusunda gerçekleştirilen çalışmalar her geçen gün artış göstermektedir. Nitel ve karma yöntemler ile yapılan akademik çalışmaların nicel yöntemle yapılan çalışmalara kıyasla oldukça az olduğu gözle çarpıcıdır. Bu çalışmanın temel amacı, neden ve nasıl sorularına derinlemesine cevapların arandığı nitel ve karma yöntemli araştırmaların alan yazındaki durumunu saptamak ve bağımlılık konusunun disiplinler arası çalışmalardaki yerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada, ülkemizde tütün, alkol ve madde bağımlılığı konularında nitel ve karma yöntemler ile gerçekleştirilmiş araştırmalar incelenmiştir. Çalışmalar, tarih kısıtlaması getirmeksizin, Google Akademik ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi internet sitesi üzerinden taranmıştır. Çalışmaların, 2007- 2020 yılları arasında gerçekleştirildiği tespit edilmiş olup bu tarihler arasında erişilebilen tez ve araştırma makaleleri incelenmiştir. Verilerin betimsel analizi yapıldıktan sonra belirlenen temalar için içerik analizi kullanılmıştır. Veri tabanlarında ulaşılabilen 53 adet nitel ve karma desenli araştırmanın 2007-2020 yılları arasında gerçekleştirildiği ve en fazla çalışmanın 2019 yılında yapıldığı görülmektedir. Nitel desen karma desene kıyasla daha çok kullanılmaktadır. Çalışmaların sosyal bilim alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Örnekleme dâhil edilen çalışmalar; araştırma deseni, örnekleme yöntemi, örneklem grubu, veri toplama ve analiz yöntemleri açısından benzerlik göstermektedir. Bağımlılığa ilişkin çalışmaları biyopsikososyal açıdan inceleyebilmek için disiplinler arası bir yaklaşımın önem taşıdığı söylenebilir. Ayrıca, bağımlılık alanına katkı sağlaması açısından akademik alanda nitel ve karma desenli araştırmaların teşvik edilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Madde Kullanımı, Tütün Kullanımı, Alkol Kullanımı, Nitel Araştırma, Karma Araştırma

Giriş

Türkiye’de bağımlılık alanındaki koruma, önleme ve rehabilitasyona ilişkin yasa, yönetmeliklerdeki değişiklikler; kamu kurum ve kuruluşlarına yansımış olmanın yanı sıra, akademilerdeki yüksek lisans ve doktora programlarında da kendini göstermiştir. Veri tabanları incelendiğinde, 2000’li yılların başından itibaren madde bağımlılığı alanında yapılan tez ve akademik çalışma sayılarında artış olduğu söylenebilir. Buna ek olarak, bağımlılık olgusunun farklı boyutlarıyla farklı disiplinler tarafından da çalışıldığı görülmektedir. Bağımlılık konusunun, farklı disiplinlerin görme ve bilme biçimlerine açılması alanın zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. Bu durum, sorun alanlarının farklı yöntemlerle tanımlanmasına da olanak sağlamıştır.

Bağımlılık kavramının günümüz alan yazınındaki tanımlarını ele aldığımızda, bu tanımların “beyin hastalığı” çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen tanım ve açıklamalarda; maddenin psikofarmakolojik etkilerine, tolerans, yoksunluk, nüks gibi kavramlara, bağımlılığı açıklayan fizyolojik mekanizmalara, maddelerin özelliklerine ve tanıl sistemlerdeki yerine odaklanılmaktadır (Stahl, 2012; Uzbay, 2009, 2015). Sağlık bilimleri yaklaşımları ile ele alınan bu tanımlamaların ve bu tanımlamaları temellendirmek için gerçekleştirilen çalışmaların yeri ve önemi kesinlikle yadsınamaz. Dahası, bu katkıların artmasını sağlayabilmek açısından alan yazında her geçen gün daha fazla çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Nitekim son yıllarda, bu çalışmalar sağlık bilimleri alanına ek olarak sosyal bilimler, eğitim bilimleri ve daha birçok alanda da artış göstermektedir.

İnsanların “neden” madde kullandığına ilişkin aranan cevapların farklı disiplinler etrafında şekillenmesi ise durumu bütüncül bir yaklaşım etrafında ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Bağımlılık söz konusu olduğunda tıp, sosyoloji, psikoloji, toksikoloji, adalet gibi alanlar ve bunların alt dallarında; nicel araştırma yöntemlerinin gerekli kıldığı koşulları sağlayarak ilgili özelliklerin tarandığı, prevelansların belirlendiği, değişkenler arasındaki ilişkilerin hesaplandığı ya da

neden sonuç ilişkilerinin saptandığı görülmektedir (Acar, Şaşman Kaylı ve Yazarbaşı, 2019; Akçay ve Akçay, 2019; Aksun ve Avşar, 2019; Cinemre, Erdoğan, Kulaksızoğlu, Metin ve Kuloğlu, 2020; Karakükcü ve ark., 2018; Mete, Söyler ve Pehlivan, 2020; Örtüm, Kara, Kuştepe ve Kalenderoğlu, 2019; Özbunar ve ark., 2019; Yetim ve Şahin, 2018; Yılmaz ve Şaşman Kaylı, 2020; Yüncü, Aydın, Aydın, Özbaran ve Köse, 2016). Bu bulgular; bağımlılık yapıcı maddelerin sınıflandırılabilmesi, madde kullanımına ilişkin somut kanıtların tayin edilebilmesi, bağımlılık yapan maddelere ilişkin risk faktörlerinin belirlenmesi ve bir halk sağlığı ve güvenlik sorunu olan bağımlılık kavramına ilişkin politikaların geliştirilmesi gibi konularda, alan yazına ve sahadaki uygulamalara katkılar sağlamaktadır.

İnsanların neden madde kullandığına dair bilimsel açıklamalar, bağımlılık olgusunun çeşitli modeller kapsamında çerçeveselendirilmesini sağlamakla birlikte durumun nasıllığına dair araştırmaların alan yazında oldukça az bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu sorunun cevabını bulmak için nitel araştırmaların kullanılması; bağımlılık durumunun öznesi olan kişilerin yaklaşımlarının ele alınması, derinlemesine betimlemeler gerçekleştirilerek ilgili örüntülerin ortaya çıkarılması alan yazında nadir rastlanan bir tablo olarak varlığını göstermektedir. Bu nadirliğin sebepleri varsayımsal olarak ele alındığında, araştırmacıların genelleme kaygıları, net değişkenlerin varlığı, ulaşılabilir neden sonuç ilişkileri, nesnel gerçeklik olgusu, pozitivist paradigmanın hâkimiyeti başlıca sebepler arasında düşünülebilir (Karataş, 2017; Kuş, 2007; Morgan, 2007; Tanyaş, 2014; Toloie-Eshlaghy, Chitsaz, Karimian, ve Charkhchi, 2011; Yıldırım, 1999). Ancak bağımlılık, bütüncül bir yaklaşım ile ele alınması gereken bir olgudur ve bu bütüncülük hem yöntem hem disiplinli birlikteliğini beraberinde getirir (Inanlou, Bahmani, Farhoudian ve Rafiee, 2020; Koch ve Blanco, 2008). Bağımlılık olgusuna farklı bir yöntem ile bakabilmek demek; bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını kendi öznel yaşantılarının özgürlüğü çerçevesinde anlamlandırabilmek demektir ki bu bakışın alana özgün katkılar sağladığı açıktır. Nitekim nitel araştırmalar söz

konusu olduğunda, genellemeden ziyade betimlemeler, nedensellikten ziyade bakış açıları ön plana çıkar. Dahası, nitel çalışmalarda, ölçülebilir ve kesin olan parametrelerin yerini karmaşık ve iç içe geçmiş değişkenler alır. Nitel araştırma, bu değişkenleri birbirinden bağımsız bir şekilde ölçmek yerine değişkenlerin birbirlerine göre konumlarını anlamlandırmayı amaçlar (Gelo, Braakmann ve Benetka, 2008; Sandelowski, 2000; Tuli, 2010; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Nitel araştırma yöntemi, gerçekliğin farklı izdüşümlerinin saptanabilmesini, bu gerçekliğin hangi kavramsal boyutlarla, yaşam pratikleriyle, deneyimlerle, sosyokültürel yapının dinamikleriyle iç içe geçtiğini, anlamlar arası ilişkinin derinlemesine analizine olanak vermektedir (Saruhan ve Özdemirci, 2011; Yıldırım ve Şimşek, 2008). Nitel analizler, içinde yaşadığımız sosyal gerçekliklerin, sosyal olayların, olguların nasıl ve ne şekilde gerçekleştiğini anlamaya sağlayan ölçmekten çok, değişkenlerin derinlemesine incelenmesini amaçlayan tekniklerdir. Tarihi çok da eski olmayan daha çok sosyal bilim alanında kullanılan ve bu günlerde diğer bilim alanlarının da tercih etmeye başladığı, sosyal gerçekliğin içerisinde, gizli bir biçimde araştırılmayı bekleyen bilgilerin ortaya çıkarılması temel amaçlar arasındadır. Nitel analiz sürecinde odak grup, gözlemler, görüşmeler, doküman analizleri gibi çeşitli yöntemlerle toplanmış veri setleri kapsamlı bir şekilde betimlenir. Veri seti içerisinde gizli, örtük bir şekilde duran temalar, sınıflandırılarak görünür hale getirilerek aralarındaki ilişkinin sosyal gerçekliği açıklama biçimleri analiz edilmeye çalışılır (Creswell, 2014; Dey, 1993; Ezzy, 2002; Maxwell, 2012; Miles, Huberman ve Saldana, 2014). Bu çalışmada da kullanılacak bir yöntem olan betimsel analizde, araştırma sorularından hareketle, araştırmanın kavramsal çerçevesi belirlenir ve bu kapsamda veri analizi gerçekleştirilir. Böylece verilerin düzenleneceği ve sunulacağı temalar ortaya çıkarılmış olur. Sonrasında oluşturulan çerçeve doğrultusunda, veriler sistematik bir biçimde düzenlenir, bir araya getirilir ve tanımlanır. Bu adımdan sonra tanımlanan bulgular açıklanır, ilişkilendirilir ve anlamlandırılır. Bulgular arasındaki neden sonuç ilişkileri açıklanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Temel amaç, veri setinden çıkarılan bulguların sistematik bir şekilde özetlenmiş ve yorumlanmış halini aktarmaktır.

Anlaşılabileceği üzere, nicel ve nitel araştırma yöntemleri farklı paradigmlar üzerinde temellenir. Dolayısıyla, bu yöntemleri iyi-kötü olarak karşılaştırmaya tabi tutmaktan ziyade her iki yöntemin sunacağı ve diğer yöntem tarafından yeterli şekilde açıklanması mümkün olmayan boyutların göz önünde bulundurulması gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Her iki yöntemi de etkili bir şekilde kullanabilmek, yeri geldiğinde bu yöntemleri karma desenli bir araştırmanın gerekli kıldığı kriterler kapsamında birleştirebilmek önem taşımaktadır. Bu bağlamda karşımıza çıkan karma araştırma yöntemi, nicel ve nitel yöntemin bilme biçimlerini birleştirerek alanın daha zengin argümanlarla tanımlanabilmesine olanak vermektedir. Karma araştırma yöntemlerinde hem nicel hem de nitel veriler toplanarak iki veri seti birbiri ile bütünleştirilir. Genel olarak sağlık, sosyal ve davranış bilimleri alanlarında karşılaşılan bu yöntemde iki veri setinin bütünleştirilmesinin avantajları kullanılır. Bu kapsamda, karma yöntem nicel ve nitel verinin bir araya getirilmesinden ziyade verilerin analiz edilip sonuçların bir arada yorumlanması olarak tanımlanabilir (Creswell,

2019). Bağımlılığa ilişkin çalışmalarda da yaşanmış deneyim ve ölçüm faktörlerinin bir araya gelmesi niceliksel ve niteliksel açıdan bulgulara ulaşabilmeye olanak sağlar. Her iki araştırma desenine özgü yöntemler ile ölçülebilir ve yorumlanabilir olan bu bulgular, bağımlılık çalışmalarına ilişkin alternatif yaklaşımların varlığını da görünür kılabılır. Ayrıca, nitel ve nicel desenli çalışmaların yöntemsel sınırlılıklarını ortadan kaldırmak için karma desenli çalışmalar önemli araçlar sağlamaktadır (Abusabha ve Woelfel, 2003; Kelle, 2006).

Bu bilgiler ışığında nitel ve karma desenli araştırmalara bakıldığında, sağlık, sosyal, iletişim ve eğitim gibi farklı disiplinlerde yapılan az sayıda çalışmanın alan yazına katkı sağladığı yadsınmaz. Bağımlılık söz konusu olduğunda, kimi çalışmaların inceleme alanını, konuya ilişkin şarkı, kamu spotu, gazete haberleri gibi çeşitli dokümanlar oluşturmuştur (Arslan ve Kırloğlu, 2019; Balcı, Gülveren ve Balcı, 2015; Doğu Öztürk, 2020; Ögüt Yıldırım ve Ardıç Çobaner, 2017; Solmaz ve Okumuş, 2015). Bir kısım çalışmaların ise inanç merkezli yaklaşımlar çerçevesinde bağımlılığının yerinin anlaşılmasına odaklandığı görülmektedir (Akıncı ve Kesgin, 2018; Gürsu, 2018; Kızmaz ve Çevik, 2016). Tedavi ve tedavi sonrası süreçlerde bireylerin yaşadığı durumların ortaya konulması (Danışmaz Sevin ve Erbay, 2019; Ertüzün, Koçak Uyaroğlu, Demirel ve Kocak, 2016; Erükçü Akbaş ve Mutlu, 2016; Macit, 2020); bağımlılık ile ilişkili çeşitli risk faktörlerine ilişkin görüşlerin incelenmesi (Özmen ve Kubanç, 2013; Yalman, 2019; Yaman, 2014) gibi konular da nitel ve karma desenli çalışmaların araştırma alanlarını kapsamaktadır. Bunlara ek olarak, damgalama gibi olgular kapsamında bağımlılığa ilişkin yorumların yapılması (Aker, Dündar ve Pekşen, 2007; Havaçeliği Atlam ve Coşkunol, 2019) bağımlılığa ilişkin psikolojik yaklaşımların açıklanması (Canbolat ve Ergin, 2019; Yöntem, 2019) gibi konuları açıklığa kavuşturmayı amaçlayan çalışmalar da ele alındığında; nitel ve karma desenli çalışmalarda çok disiplinli bir yaklaşıma doğru yol alındığı göze çarpmaktadır. Yine de, söz konusu yöntemlerin daha çok sosyal bilim alanlarında kullanıldığı, giderek bu eksenin diğer disiplinlere doğru genişlediğini söylemek mümkündür.

Konuyla ilgili sosyal gerçekliğin neden ve nasılığına yönelik soruların cevaplarının aranmasına, gerçekliği tanımlamak için sayılardan ziyade sözlerin, deneyimlerin, kelimelerin var oluşuna olanak sağlayan yöntemlerin alanla buluşmasına ve bu kapsamda yapılan çalışmalara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla, bağımlılık alanında nitel ve karma yöntemle yazılmış tez ve araştırmaların incelenmesi bir anlamda alan yazının, diğer disiplinlerle nasıl ilişkilendiğini, hangi kavramlarla ele ele alındığını görmek açısından önemli görünmektedir. Diğer yandan bağımlılık konusuyla ilişkili sosyal gerçekliğin, neden, nasıl sorularının derinlemesine cevaplarının arandığı nitel yöntemle yapılan söz konusu tezlerde ve araştırmalarda, hem var olan durumun nasıl resmedildiğini görmek açısından hem de yapılmış çalışmaları bir bütün halinde hangi kavramlarla alanla ilişkilendiğini görmek açısından alan yazına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Bu çerçevede ülkemizde, tütün, alkol ve madde bağımlılığı ile ilgili olarak tarih sınırlaması getirmeksizin, Google Akademik ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi internet sitesi üzerinden erişebilen, nitel ve

karma yöntemle yapılan tezler taranmış alandaki çalışmaların 2007-2020 yılları arasında olduğu tespit edilmiş ve erişilen çalışmalar incelenmiştir. Türkiye’de tütün, alkol ve madde bağımlılığı konularında nitel ve karma araştırma yöntemleriyle yapılan tezler ve yayınlanan araştırma makalelerinde, çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Hangi araştırma yöntemi ve araştırma deseni kullanılmıştır?
2. Ne tür örneklem kullanmıştır? Örneklem grupları kimlerden/hangi materyallerden oluşmaktadır?
3. Hangi veri toplama ve analiz yöntemleri kullanılmıştır?
4. Çalışmaların yapıldığı bilim alanları nasıl dağılım göstermektedir?
5. Alanda kullanılan çalışma tipleri nasıl dağılım göstermektedir?
6. Araştırmaların yapıldığı yıllar nasıl dağılım göstermektedir?

Yöntem

Bu çalışmada bağımlılık alanında nitel ve karma yöntemle yazılmış tez ve araştırmaların incelenmesi bir anlamda alan yazının, diğer disiplinlerle nasıl ilişkilendiğini, hangi kavramlarla ele alındığını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla yapılan incelemede, nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Veri Toplama

Çalışma kapsamına alınan araştırmalara ulaşmak için, bir üniversite veri tabanından, tarih sınırlaması kullanılmadan YÖK’ün tezlerle ilgili veri tabanları ve Google Akademik veri tabanı üzerinden “bağımlılık”, “bağımlılık nitel”, “madde bağımlılığı” anahtar kelimeleri ile taramalar yapılmıştır.

Örneklem

Veri tabanları üzerinden yapılan taramalar sonucunda; 869 adet nitel, nicel ve karma desenli çalışmalardan oluşan derleme, araştırma makalesi, olgu çalışması ve tez çalışmasına ulaşılmıştır. Bunlardan, tütün, alkol ve madde bağımlılığı konusunun 628; yeme, teknoloji, kumar vb. bağımlılıklardan oluşan davranışsal bağımlılıklar konusunu içeren araştırma sayısının ise 241 olduğu saptanmıştır. Bu çalışmalar, araştırmacılar tarafından oluşturulan ve aşağıda açıklanan kriterler üzerinden değerlendirilmiş; tütün, alkol ve madde bağımlılığı konusunu içeren nitel ve karma desenli, 31 araştırma makalesi ve 22 tez çalışması olmak üzere 53 adet araştırma üzerinden inceleme yapılmıştır. Ulaşılabilen 53 araştırma 2007- 2020 yılları arasında dağılım göstermektedir.

Dahil Edilme Kriterleri

Bu çalışmada, 53 araştırma makalesi ve tez çalışmasını içeren örnekleme dâhil edilme kriterleri aşağıdaki gibidir:

1. Tütün, alkol ve madde bağımlılığı konusunu içeren nitel ve karma desenli araştırmalar bu çalışmaya dâhil edilmiştir.
2. Derleme olarak yayınlandığı halde nitel araştırma özelliklerini taşıyan, araştırma deseni hakkında bilgi verilmediği halde nitel araştırma kriterlerini karşılayan tez çalışmaları ve araştırma makaleleri bu çalışmaya dâhil edilmiştir.

Dışlama Kriterleri

Araştırma gerçekleştirilirken dışlanan çalışmalara ilişkin kriterler aşağıda yer almaktadır.

1. Yeme, kumar, teknoloji vb. davranışsal bağımlılıkları içeren nicel, nitel ve karma desenli çalışmalar; tütün, alkol, madde bağımlılığı konularını içeren nicel desenli çalışmalar bu araştırmaya dâhil edilmemiştir.
2. Araştırma kriterlerine uyduğu halde künyesine ulaşamadığı için 1 araştırma makalesi çalışmadan dışlanmıştır.
3. Tam metinlerine ulaşamayan araştırma makaleleri ve tezler çalışmaya dâhil edilmemiştir.
4. Taramalar sonucunda, nitel ya da karma çalışma kapsamında yayınlandığı halde, bu araştırma desenlerine uygun olmadığı tespit edilen, yöntem bilgisi hakkında bilgi verilmeyen 21 adet çalışmaya rastlanmıştır. Söz konusu çalışmalar, ilgili sebeplerden dolayı araştırmamızdan dışlanmıştır.
5. Taramalar sonucunda, kitap, kitap özeti, kılavuz, bildiri özeti vb. dokümanlar görüntülenmiştir. Tütün, alkol, madde ve davranışsal bağımlılıklar konularını içeren söz konusu 20 doküman çalışmamızdan dışlanmıştır.
6. Çalışmamızda 1 adet araştırma hem tez çalışması hem de araştırma makalesi olarak yer almaktadır. Araştırma makalesi bulgularımıza dâhil edilmemiştir. Bulgular 31 araştırma makalesi ve 22 tez çalışması üzerinden sunulmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimleyici analizden yararlanılmış ve belirlenmiş araştırma sorularına cevap aranmıştır. Betimsel analiz, doküman incelemesi sonucunda toplanan verilerin araştırma sorularına cevap bulmayı sağlayacak şekilde organize edilmesine olanak veren bir yöntemdir (Sığırı, 2018). Erişilen çalışmalarda; araştırma yöntemi, çalışma tipleri, tez çalışmalarının anabilim dalları, araştırma makalelerinin çalışma alanları, çalışmaların gerçekleştirildiği yıllar, araştırma desenleri, örnekleme yöntemleri, örneklem grupları, veri toplama yöntemleri ve analiz türü olmak üzere 10 tema üzerinden içerik analizi yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmalarda Kullanılan Yöntem

1. alt problem ile ilişkili olarak araştırma kapsamında incelenen 53 çalışma kullanılan yöntemlere göre incelendiğinde, 45 nitel (%85), 8 karma (%15) çalışma olduğu görülmektedir (Tablo 1).

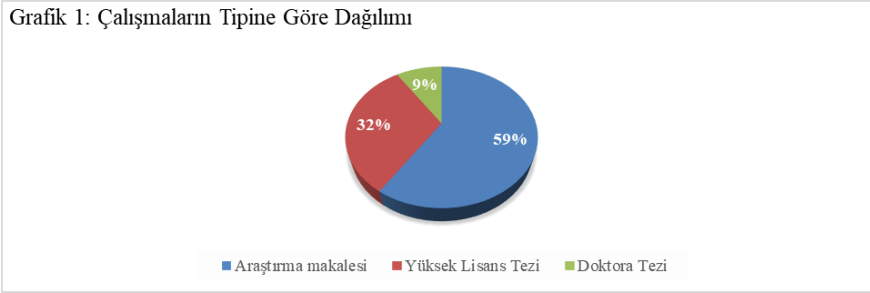
Tablo 1.*Çalışmaların Kullanılan Yönteme Göre Dağılımı*

Araştırma Yöntemi	Sıklık	Yüzde
Nitel	45	85%
Karma	8	15%
Toplam	53	100%

Araştırmalardaki Çalışma Tipleri

5. alt problem kapsamında, araştırmalar çalışma tiplerine göre incelendiğinde; 53 çalışmanın 31 tanesinin araştırma makalesi, 17 tanesinin yüksek lisans tezi, 5 tanesinin doktora tezi olduğu görülmektedir.

Bulgunun yüzdelere göre dağılımı şekilde yer almaktadır (Grafik 1).

Grafik 1: Çalışmaların Tipine Göre Dağılımı**Tez Çalışmalarının Anabilim Dalları**

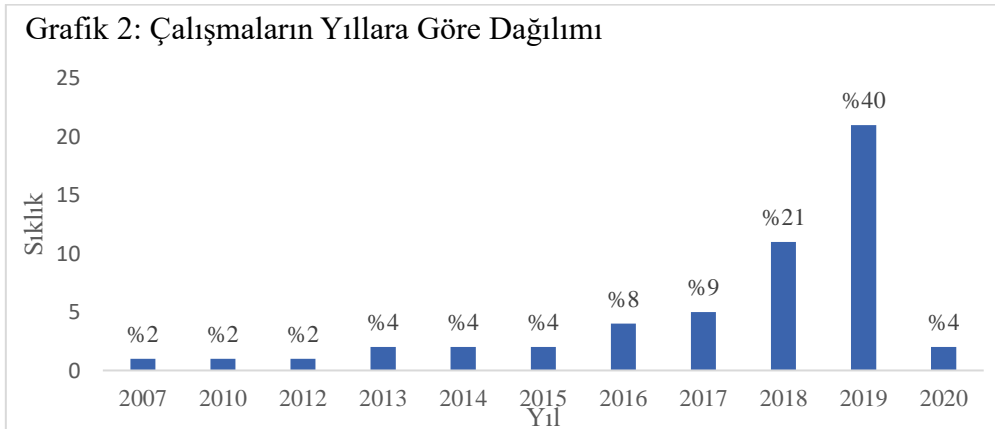
4. alt problem ile ilişkili olarak bağımlılık ile ilgili yapılmış olan tez çalışmalarının anabilim dallarına göre dağılımına bakıldığında; bu kapsamda 22 tez çalışması incelenmiştir. Bu çalışmalar, klinik psikoloji, sosyal politika, sosyoloji, sosyal hizmet, ceza adaleti, aile danışmanlığı ve eğitimi, felsefe ve din, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, madde bağımlılığı, spor bilimleri, halkla ilişkiler ve tanıtım, eğitim bilimleri, uygulamalı sanatlar eğitimi, kriminalistik ve gazetecilik anabilim dallarında yapılmıştır. Disiplinler arası alanlarda çalışmaların nasıl farklılaştığına bakıldığında; sosyoloji anabilim dalında 3 (%14), sosyal hizmet alanında 6 (%27) tez çalışması analiz edilmiştir. Yukarıda belirtilen diğer alanların her birinde yapılan tez sayısı ise 1(%5)'dir. 22 tez çalışmasının 15 farklı anabilim dalında gerçekleştirildiği çalışmaların çoğunluğunun ise sosyal bilimler alanında olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma Makalelerinin Çalışma Alanları

4. alt problem ile ilişkili olarak araştırma makalelerinin çalışma alanlarına göre dağılımı incelendiğinde 31 araştırma makalesinin iletişim, psikoloji, sosyoloji, sağlık, din ve eğitim olmak üzere 6 farklı araştırma alanında gerçekleştirildiği saptanmıştır. Bunlardan iletişim alanında 7 (%23), psikoloji alanında 6 (%19), sosyoloji alanında 6 (%19), sağlık alanında 5 (%16), din alanında 3 (%10) ve eğitim alanında 4 (%13) araştırma olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Araştırmaların Gerçekleştirildiği Yıllar

6. alt problem kapsamında, ilgili veri tabanlarının taranması sonucunda ulaşılabilen nitel ve karma yöntemli çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde; çalışmaların 2007- 2020 yılları arasında gerçekleştirildiği görülmektedir. 2019 yılında 21, 2018 yılında ise 11 çalışma gerçekleştirilmiş olup tüm yıllara ilişkin sayı ve yüzdelere aşağıdaki şekilde yer almaktadır. 1 araştırma makalesinin yılı belirtilmediği için bu bulgular 52 adet araştırma üzerinden sunulmuştur (Grafik 2).

Grafik 2: Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Kullanılan Araştırma Desenleri

1. alt problem ile ilişkili olarak çalışmaların araştırma desenlerine bakıldığında; 25 çalışmada araştırma deseni hakkında herhangi bir veriye rastlanmadığı görülmektedir. Nitel ve karma araştırmaların desenleri incelendiğinde 17 adet olgubilim, 4 adet durum, 3 adet

tarama, 2 adet eylem, 1 adet örnek olay çalışması ve 1 adet deneysel çalışma gerçekleştirildiği görülmektedir. Söz konusu bulgulara ilişkin yüzdeler tabloda yer almaktadır (Tablo 2). Gerçekleştirilen çalışmalarda kuram oluşturma ve kültür analizi desenlerinin olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 2.

Çalışmaların Araştırma Desenine Göre Dağılımı

Araştırma Deseni	Sıklık	Yüzde
Olgubilim	17	32%
Durum Çalışması	4	8%
Eylem Araştırması	2	4%
Deneysel	1	2%
Tarama	3	6%
Örnek Olay	1	2%
Belirtilmemiş	25	47%
Toplam	53	100%

Kullanılan Örneklem Yöntemleri

2. alt problem kapsamında kullanılan örneklem yönteminin incelenen çalışmalarda nasıl farklılaştığına bakıldığında; olasılık temelli örneklem yöntemlerinden yararlanan çalışma sayısı 4 (%8); amaçlı örneklem yöntemlerinden yararlanan çalışma sayısı ise 25 (%47)'tir. 24 (%45) araştırmanın özet ve yöntem bilgisinde ise örneklem yöntemi hakkında herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

Örneklem Grupları

2. alt problem ile ilişkili olarak örneklem gruplarına göre dağılımları kapsamında incelenen 53 çalışmada araştırma yapılan örneklem grupları yazarlar tarafından kategorilere ayrılmış olup söz konusu bulguya ilişkin veriler tabloda yer almaktadır (Tablo 3).

Tablo 3.

Çalışmalarda Kullanılan Örneklem Gruplarına Göre Dağılım

Örneklem Grubu	Sıklık	Yüzde
Şarkı, Kamu Spotu	2	3%
Bağımlı Bireyler	33	50%
Bağımlı Bireylerin Aileleri	4	6%
Yazılı Dokümanlar	5	8%
Meslek Grupları	7	11%
Sivil Toplum Kuruluşları	4	6%
Bağımlı Olmayan Bireyler	11	17%
Toplam	66	100%

Tabloda yer alan bağımlı bireyler kategorisinde; bağımlı, eski bağımlı, tedavi gören ve denetimli serbestlik alan katılımcılar yer almaktadır. Yazılı dokümanlar kategorisini; tez, gazete, afiş ve broşürler oluşturmaktadır. Meslek grupları kategorisinde; öğretmen, okul müdürü, muhabir, meslek elamanı, psikiyatrist, polis, gümrük memuru bulunmaktadır. Bağımlı olmayan bireyler örneklemine dâhil olan katılımcılar ise lise ve üniversite öğrencileri, veliler ve mahalle sakinleridir.

oluşturmaktadır. Toplam sayının, %14'ünü gözlem yöntemi, %13'ünü doküman incelemesi %3'ünü odak grup görüşmesi, %2'sini ise mecazlar yoluyla veri toplama yöntemi oluşturmaktadır. Örneklem dâhil edilen çalışmalarda, 43 görüşme, 2 odak grup görüşmesi, 9 gözlem, 8 doküman incelemesi, 1 mecazlar yolu ile veri toplama kullanılmıştır.

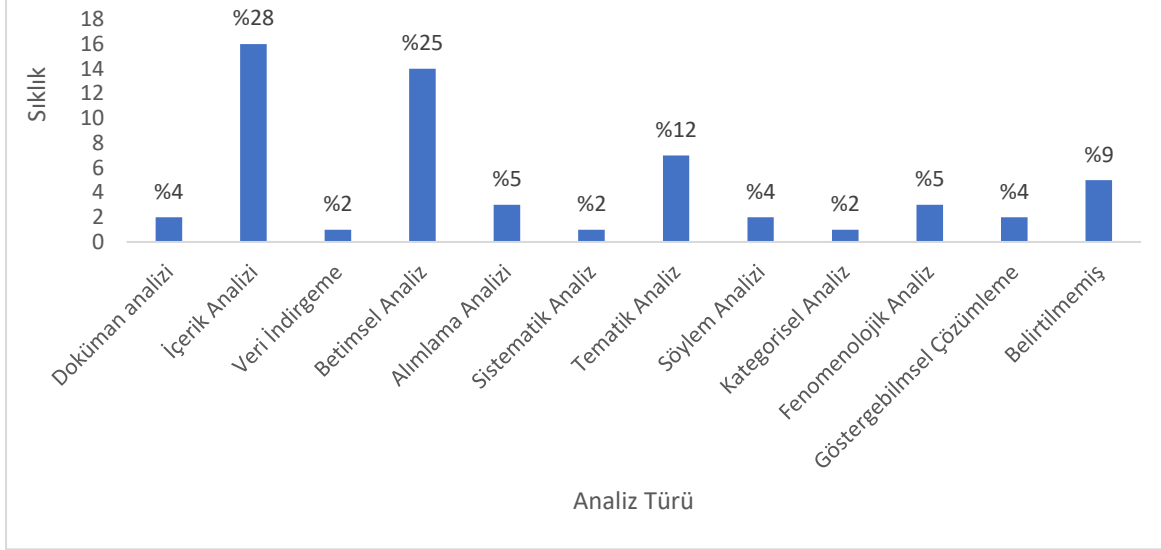
Kullanılan Veri Toplama Yöntemleri

3. alt problem kapsamında çalışmalar veri toplama yöntemine göre incelendiğinde toplamda 63 veri toplama yöntemi olduğu görülmektedir. Bu veri toplama yöntemlerinin %68'ini görüşme yöntemi

Kullanılan Analiz Türü

3. alt problem ile ilişkili olarak çalışmaların kullanılan analiz türüne göre dağılımı incelendiğinde 5 tanesinde (%9) analiz yöntemleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamadığı görülmektedir. En çok gerçekleştirilen analiz yönteminin içerik analizi (%28) olduğu görülmektedir. Bulguların yüzde ve frekanslara göre dağılımı grafikte verilmiştir. (Grafik 3).

Grafik 3: Çalışmalarda Kullanılan Analiz Türüne Göre Dağılım

Tartışma

Araştırma verilerinin toplanması sırasında tütün, alkol ve madde bağımlılığı konusunda gerçekleştirilen çalışmaların büyük bir çoğunluğunun nicel yöntemler ile yapıldığı görülmektedir. Konuya ilişkin 628 çalışmanın 54'ünde *nitel ve karma yöntemler* kullanılmıştır. Bu bulgu kapsamında ele alınması gereken iki konu vardır.

Bunlardan birincisi, *bağımlılık kavramından bağımsız* olarak nicel araştırmalara kıyasla nitel ve karma yöntem ile yapılan çalışmaların azlığı hakkındadır. Nitekim ülkemizde psikoloji konusunda yapılan nitel çalışmalar ile ilgili bir çalışmada psikoloji dergilerinde nitel araştırma verilerinin yayınlanmasına ilişkin güçlüklerin olduğu ve nitel çalışma ile ilgili akademik desteğin sınırlı olduğu tespit edilmiştir (Kuş, 2007). Bu açıdan bakıldığında, bağımlılık dışında kalan birçok konuda da nitel araştırmaların nicel araştırmalara kıyasla alan yazında daha az bir yere sahip olduğu söylenebilir. Sonuçta konu her ne olursa olsun, nitel araştırmanın sunduğu bir avantaj olarak insanların yaşam deneyimlerinden yararlanabilmek, onların görüşlerinin anlaşılmasını sağlamak akademik açıdan anlamlı gelişmeleri de beraberinde getirebilir.

Ele alınması gereken ikinci durum ise *bağımlılık konusunda* yapılan nitel çalışmaların nicel çalışmalara kıyasla alandaki yerinin tartışılmasıdır. İnsan davranışını keşfedebilme ve açıklama kapasitesini beraberinde getiren nitel araştırma yöntemleri; bağımlılığa ilişkin kalıp yargıların, tütün, alkol ve madde kullanımına ilişkin nedenlerin farkında olunmasını sağlar. Çünkü bu farkındalığı sağlarken bu maddeleri kullanan kişilerin yaşamlarına ilişkin gerçekliklere ulaşılabilir. Bu şekilde elde edilen sosyokültürel perspektifler sayesinde ise yeni politikaların ve uygulamaların geliştirilmesi sağlanır (Neale, Allen ve Coombes, 2005). Bu kapsamda, araştırma bulgularımız ile tutarlı olarak ülkemizde bağımlılık ile ilgili gerçekleştirilen lisansüstü çalışmaları inceleyen bir araştırmada da nicel yöntemleri kullanan çalışma sayısının daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Kadan, Aysu ve Aral, 2019).

Ayrıca, yurtdışında gerçekleştirilen bir araştırmada, alan yazında bağımlılık tedavisine ilişkin çalışmalar incelemeye alınmıştır. Burada da incelenen 37 çalışmanın tasarımının 7 tanesinin nitel, 2 tanesinin ise karma desenle yapıldığı tespit edilmiştir (Inanlou ve ark., 2020).

Esasında, nitel araştırma yöntemleri ile gerçekleştirilecek bağımlılık çalışmalarının, örnekleme ulaşmak açısından daha kolay olacağı varsayılabilir. Bağımlı bireylere ulaşabilmek çoğu zaman normal bir popülasyona ulaşmaktan daha zordur. Nitel araştırmalar da nicel araştırmalara kıyasla daha az bir örneklem grubu ile çalışmayı beraberinde getirir (Onwuegbuzie ve Collins, 2007). Dahası, nitel araştırma sonucunda elde edilecek bilgi oldukça fazla ve detaylı olacaktır (Yıldırım, 1999). Bu veriler doğru ve sistemli bir şekilde açıklanıp yorumlandığında, belki de bağımlılık olgusunun karmaşık yapısına ilişkin yeni temsillerin elde edilmesi mümkün olacaktır. Örneklem sayısının elde edilmesindeki bu kolaylığa ve ulaşılabilecek zengin verilere rağmen; bağımlı katılımcıların kendileri ile ilgili derinlemesine bilgi vermek istememesi, yaşantılarını açıklamaktan çekinmesi bağımlı bireyler ile nitel araştırma yapmanın zorlukları arasında olabilir. Nitel araştırmanın bağımlılık alanında getireceği yeniliklere ve keşiflere rağmen, tercih edilmeme sebepleri tartışmaya açık bir konu olmakla birlikte; bağımlılık çalışmalarında nitel araştırmaların yerini konu alan bir araştırmada da bağımlılık dergilerinin, nitel araştırma söz konusu olduğunda izlemiş olduğu politikalar, nitel araştırmaların nicel araştırmalara kıyasla değeri gibi konular tartışılmıştır (Neale ve ark., 2005).

Son olarak, bu çalışmada *karma yöntemlerin* nitel araştırmalara kıyasla daha az kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Nitekim karma yöntem hem nicel hem de nitel çalışma yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirir. Ayrıca bu araştırma deseninin kullanılabilmesi için her iki yöntemin olumlu ve olumsuz taraflarının ve karma araştırma deseninin getireceği yeniliklerin farkında olmak önem taşımaktadır (Abusabha ve Woelfel, 2003; Creswell, 2019; Kelle, 2006).

Çalışmamızın bulgularına bakıldığında, bağımlılık konusunda nitel ve karma yöntemler ile yapılmış *doktora tezlerinin* oldukça az olduğu dikkat çekmektedir. Bizim çalışmamıza benzer olarak gerçekleştirilen bir çalışmada, *araştırma yöntemine bakılmaksızın* madde bağımlılığına yönelik lisansüstü tezlerin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmacılar örnekleme dâhil ettikleri tezlerden 57 tanesinin yüksek lisans, 6 tanesinin tıpta uzmanlık, 10 tanesinin ise doktora tezi olduğu bulgusuna ulaşmışlardır (Kadan ve ark., 2019). Benzer bir çalışmada ise ülkemizde gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin bağımlılıkta aşerme konusu üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada da 1 adet yüksek lisans tezi ve 6 adet tıpta uzmanlık tezine rastlanmış olup doktora tezi tespit edilmemiştir. Bu çalışmada elde edilen bulgular 7 çalışmanın da nicel yöntem ile yapıldığını göstermektedir (Örücü, 2019). Her iki araştırmanın da bulgularından farklı olarak bizim çalışmamızda ulaşılabilen tıpta uzmanlık tezine rastlanmamış olup bu bulgu bu alanda nitel araştırmanın kullanılmadığının bir göstergesi olabilir. Doktora ve tıpta uzmanlık tezlerinin alanında hâkim araştırmacılar tarafından yapıldığı düşünüldüğünde, bağımlılık olgusuna ilişkin gerçekliklerin anlamlandırılması ve bilimsel yeniliklerin elde edilmesi açısından bu kapsamda yapılacak olan tezlerin önemi göze çarpmaktadır.

Bu çalışmadaki tez çalışmaları ve araştırma makalelerinin gerçekleştirilmiş olduğu bilim alanları göz önüne alındığında, bağımlılık konusunda *sosyal bilimler* alanında yapılan çalışmaların oldukça fazla bir yeri olduğu görülmektedir. Alan yazına bakıldığında da, nitel araştırma kavramının çoğu kez sosyal bilimlerle ilişkilendirildiği; nitel araştırma yöntemine ilişkin bilgilerin genellikle sosyal bilimlerde açıklandığı görülmektedir (Karataş, 2015; Kuş, 2007; Özdemir, 2010; Tanyaş, 2014; Tuli, 2010). Her ne kadar genel perspektif nitel araştırma yöntemlerinin sosyal bilimlerle ilişkilendirilmesi üzerine temellenmiş olsa da; nitel araştırmaların sağlık politikalarının ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesindeki önemini ve gerekliliğini vurgulayan çalışmalar da mevcuttur (Sandelowski, 2000; Sevcen ve Çilingiroğlu, 2007; Sofaer, 1999). Bir başka çalışma kamu politikalarının geliştirilmesine yönelik kararlar alınırken, sunulan nicel çalışmaların temelinde nitel bilgilerin yer alması konu olarak, halk sağlığı alanında gerçekleştirilecek olan karma desenli çalışmaların önemini vurgulamaktadır. Yazarlara göre, her iki araştırma yönteminin birleşimi halk sağlığına ilişkin konulardaki karmaşık dinamiklerin anlaşılması açısından önem taşımaktadır (Abusabha ve Woelfel, 2003). Bu doğrultuda, nitel araştırmanın farklı alanlarda kullanılması bağımlılık gibi çok yönlü bir olgunun toplumsal yapıyı oluşturan her türlü alanda açıklanabilmesini ve farklı alanların birbirleri ile olan etkileşimlerinin artmasını sağlayabilir. Nitekim bizim çalışmamızda, birçok çalışmanın her ne kadar sosyal bilimlerde yapıldığı görülse de; çalışmaların çok farklı alt alanlarda da yapıldığı göze çarpmaktadır. Bu bulgu bize nitel araştırmanın farklı eksenlere doğru ilerlediğini de göstermektedir. Nitekim bağımlılığın biyokimyasal, psikolojik ve sosyal yönlerinin temellendirilmesi bağlamında, sosyoloji, sosyal hizmet, psikoloji, tarih, siyaset ve gazetecilik gibi dallarda yer alanların çalışmacıların, teorik ve tedavi edici modelleri birleştirebilmek açısından iş birliğine ihtiyacı olduğu da alan yazında vurgulanan konular arasındadır (Koch ve Blanco, 2008).

Çalışmamızın bulguları *yıllara göre* ele alındığında, örneklemimiz kapsamında gerçekleştirilen nitel ve karma desenli çalışmaların sayısının 2019 yılında en yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Çalışmaların artışı ise 2018 yılı itibarıyla başlamıştır. Nitekim 2017/3 sayılı Başbakanlık genelgesi ile bağımlılık ile mücadelenin kurumlar arası iş birliği kapsamında ele alınması ve konuya ilişkin İller düzeyinde çeşitli komisyonların oluşturulması hedeflenmiştir (Genelge, 2017). Bir devlet politikası olarak konuya verilen önemin giderek artan bir şekilde vurgulanması, akademik çalışmaların gerçekleştirilmesi durumunu da beraberinde getirmiş olabilir. Ancak bizim çalışmamızın örneklemini yalnızca nitel araştırmalar oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu alanda yapılan nicel yöntemli akademik çalışmaların da yıl bazında ele alınması önem taşımaktadır. Nitekim ülkemizdeki bağımlılığa ilişkin lisansüstü çalışmaları inceleyen Kadan ve arkadaşlarının (2019) çalışmasında, bağımlılık alanındaki tezlerin 2015 yılı itibarıyla artış gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır (Kadan ve ark., 2019).

Çalışmamızın bulguları araştırma desenleri, örnekleme yöntemi, örneklem grupları, veri toplama yöntemi ve analiz türü açısından incelendiğinde; gerçekleştirilen araştırmaların çoğunluğunun olgu bilim deseninde yürütüldüğü görülmüştür. Kullanılan örnekleme yöntemi araştırmaların çoğunda amaçlı örneklemedir ve çoğu çalışma bağımlı bireyler ile yürütülmüştür. Veri toplama yöntemi olarak araştırmaların çoğunda görüşme tekniği kullanılmış olup verilerin analizinde çoğunlukla içerik analizi kullanılmıştır. Bu veriler, bağımlılık olgusu üzerine gerçekleştirilen bu çalışmaların benzer şekillerde tasarlandığını göstermektedir.

Örneklem grubumuza dâhil edilen araştırmaların birçoğunda araştırma deseninin ve kullanılan örnekleme yönteminin belirtilmediği göze çarpmaktadır. Bazı araştırmalarda, veri toplama yöntemine de ilişkin bilgiler olmadığı görülmüştür. Bir kısım çalışmalar, araştırmayı nitel yöntemle gerçekleştirdiğini belirttiği halde yöntem bilgisi eksik ve hatta belirsiz olduğu için bu araştırmadan dışlanmak zorunda kalmıştır. Nitel çalışmalar gerçekleştirilirken yöntemin gerekliliklerinin belirtilmesi önem taşımaktadır. Bulgularımızla tutarlı olarak, nitel ve karma araştırmalarda yöntemle ilişkin hatalı örnekleme seçimlerinin ve raporlamaların varlığı nedeniyle bu konulara açıklık getirmeye ilişkin çalışmaların olduğu görülmektedir (Baltacı, 2018; Karataş, 2017; Onwuegbuzie ve Collins, 2007).

Bu araştırmanın en önemli sınırlılığı, örneklemin belirtilen veri tabanlarının taranması sonucunda ulaşılabilen çalışmalardan oluşmasıdır. Buna ek olarak, yalnızca tam metinlerine ulaşılabilen araştırmaların örnekleme dâhil edilmesi araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır.

Sonuç

Bu çalışma, bağımlılık alanında yapılacak olan nitel ve karma yöntemli araştırmaların önemine dikkat çekecek bulgular sunmaktadır.

Alanda yapılan çalışmalarda genel olarak nicel yöntemlere ağırlık verilmektedir. Bu kapsamda, bağımlılık alanında yapılan nitel çalışmaların sayısının oldukça az olmasının altında yatan sebeplerin detaylı bir şekilde araştırılması önem taşıyor gibi görünmektedir. Ayrıca, nitel araştırmaların da nicel araştırmalar gibi

tercih edilebilir duruma gelmesinin teşvik edilmesi, nitel araştırma yöntemlerine ilişkin derslerin daha fazla üniversitede verilmesi de akademik gelişmeler açısından önerilebilir. Böylece, hem nitel hem nicel bilme biçimlerini gerektiren karma araştırmaların da önünün açılması sağlanabilir.

Çalışmalar incelendiğinde, nitel ve karma yöntemler ile yapılan doktora tezlerinin sayısının diğer çalışmalara kıyasla alandaki yerinin az olduğu ve tıpta uzmanlık alanında tez çalışmasına rastlanmadığı tespit edilmiştir. Konuya ilişkin yapılacak olan bu tarz çalışmaların teşvik edilmesi, akademik alanda nitel çalışmaların temelinde elde edilen bulguların artış göstermesini sağlayabilir.

Çalışmamızın bir diğer bulgusu, bağımlılık alanında yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak sosyal bilimler alanında olduğu şeklindedir. Bağımlılığın bireysel ve sosyal sebepleri, toplumun bağımlılığa bakış açısı, tedavi ve rehabilitasyon yöntemleri konuya çok boyutlu yaklaşımı gerektirmektedir. Bu faktörler kapsamında, insanların deneyimlerinden faydalanabilmek, yaşantıları açıklayabilmek açısından sadece sosyal bilimler değil sağlık bilimleri, halk sağlığı ve diğer birçok alanda da nitel araştırmaların artırılması önem taşımaktadır.

Çalışmamızın bulguları bağımlılık ile ilgili yapılan nitel ve karma yöntemli çalışmaların 2018 yılında artış göstermeye başladığını göstermektedir. Bu artışın sebepleri, ele alınmaya değer bir konu olarak düşünülebilir. Akademide gerçekleştirilen bağımlılık çalışmaları ile uygulanan devlet politikaları arasındaki ilişkiye açıklık getirmek; pratikteki uygulamalar ile akademik çalışmalar arasındaki iş birliğinin önemini ortaya koyabilir.

Bu çalışmanın örnekleminde, araştırma deseni, örnekleme yöntemi ve analiz türü gibi konularda eksik bilgiler olduğu tespit edilmiştir. Bu tarz veri kayıplarının önlenmesi nitel araştırmaların akademik alandaki yerinin sağlamlaştırılması açısından gerekli gibi görünmektedir. Ayrıca, kriterlere uygun ve yöntemi oturmuş çalışmalar

gerçekleştirmek ilerleyen akademik araştırmalara ışık tutulması açısından da oldukça önemlidir. Yöntem bilgisine ilişkin tam bilgi veren nitel ve karma yöntemli çalışmalarda ise genellikle benzer araştırma desenleri, örnekleme yöntemleri, örnekleme grupları, veri toplama yöntemleri ve analiz teknikleri kullanılmıştır. Farklı katılımcılar ile farklı veri toplama yöntemlerinin kullanılacağı çalışmaların yapılmasının bulgulara ilişkin çeşitliliği artıracağı düşünülebilir.

Sonuç olarak, sahadaki uygulamaların ve alan yazındaki araştırmaların; bağımlılık kavramına biyopsikososyal olarak yaklaşımının yaygınlaşabilmesi için bu bütüncül bakış açısının araştırma yöntemlerine de yansması önemli gibi görünmektedir. Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birbirlerini kapsayıcı bir tutum içine girmesi, konuya ilişkin verilerin zenginleşmesine olanak sağlayacaktır.

Beyannameleler

Etik Onay ve Katılma İzni

Çalışma, alan yazında erişime açık olan araştırmaların taranması ve analiz edilmesi yolu ile gerçekleştirilmiştir.

Yayın İzni

Uygulanamaz.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Çalışma alan yazının taranması ile oluşmuştur. Talep edilmesi halinde taranan makaleler ibraz edilebilir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

Yazarlar çalışmanın her alanına eşit derecede katkıda bulunmuştur. Tüm yazarlar makalenin son halini okumuş ve onaylamıştır.

Teşekkür

Uygulanamaz.

Kaynaklar

Abusabha, R., ve Woelfel, M. Lou. (2003). Qualitative vs quantitative methods: Two opposites that make a perfect match. *Journal of the American Dietetic Association*, 103(5), 566–569. <https://doi.org/10.1053/jada.2003.50129>

Acar, S., Şaşman Kaylı, D., ve Yararbaş, G. (2019). Sigara Kullanan, Sigara Bırakma Tedavisi Alan ve Sigara Kullanmayan Bireylerin Psikolojik Dayanıklılık ve Stresle Başa Çıkma Tutumları Bakımından Karşılaştırılması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(3), 539–566. <https://doi.org/10.15805/addicta.2019.6.3.0029>

Akçay, D., ve Akçay, B. D. (2019). Madde Kullanım Bozukluğu Olan Gençlerin Cinsel Yolla Bulaşan Hastalık Bilgi Düzeyleri. *Genel Tıp Dergisi*, 29(1), 24–28. <https://doi.org/10.15321/geneltipder.2019150561>

Aker, S., Dündar, C., ve Peşken, Y. (2007). Sokaktakiler, Yazılı Basın ve Damgalama. *Aile ve Toplum*, 11(3), 83–90. <https://doi.org/10.21560/spcd.97812>

Akıncı, H., ve Kesgin, B. (2018). Madde Bağımlılığında Uzaklaşmada İnanç Temelli Organizasyonların Rolü: Hıristiyanlık, Yahudilik ve Müslümanlık Bağlamında Bir Değerlendirme. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 6(16), 165–219.

Aksun, S., ve Avşar, C. (2019). Madde Bağımlılığı Analizleri ve İdrar Bütünlüğünün Önemi. *Medical Sciences*, 7312(October 2018).

<https://doi.org/10.12739/NWSA.2019.14.1.1B0063>.Aksun

Arslan, H., ve Kırloğlu, M. (2019). Madde Alt Kültürünün Dile Gelmiş Hâli : Rap Müzik Madde Alt Kültürünün Dile Gelmiş Hâli : Rap Müzik. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(3), 821–845. <https://doi.org/10.15805/addicta.2019.6.3.0075>

Balcı, S., Gülveren, H., ve Balcı, M. (2015). Madde Bağımlılığı Konulu Kamu Spotlarının Lise Öğrencilerince Değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 10(6), 287–306.

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231–274.

Canbolat, F., ve Ergin, D. (2019). Yetişkinlerin sigara içmeye yönelik deneyimleri: Yorumlayıcı fenomenolojik analiz. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(Special Issue 1), 55–57. <https://doi.org/10.5455/apd.302644858>

- Cinemre, B., Erdoğan, A., Kulaksızoğlu, B., Metin, Ö., ve Kuloğlu, M. (2020). Comparison of oral naltrexone and naltrexone implant treatment in alcohol use disorders. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 21(0), 1. <https://doi.org/10.5455/apd.77447>
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Sage.
- Creswell, John W. (2019). *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş* (1st ed.; M. Sözbilir, ed.). Pegem Akademi.
- Danışmaz Sevin, M., ve Erbay, E. (2019). AMATEM ' de İkinci Kez Tedavi Gören Madde Bağımlılarının Madde Kullanımına İlişkin Yaşam Deneyimleri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(3), 689–714. <https://doi.org/10.15805/addicta.2019.6.3.0059>
- Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis: A User-friendly Guide for Social Scientists*. Routledge.
- Doğu Öztürk, İ. (2020). Sağlık İletişiminde Kamu Spotu Kullanımı: Sigara Karşıtı Kamu Spotlarını Kültürel Göstergelerle Okumak. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(1), 170–189.
- Ertüzün, E., Koçak Uyaroğlu, A., Demirel, B., ve Kocak, E. (2016). Boş Zaman Aktivitelerinin Madde Bağımlılığı Sürecindeki Rolüne İlişkin Nitel Bir Çalışma. *Hacettepe Journal of Sport Sciences*, 27(2), 49–58.
- Erükçü Akbaş, G., ve Mutlu, E. (2016). Madde Bağımlılığı Tedavisi Gören Kişilerin Bağımlılık ve Tedavi Deneyimleri. *Journal of Society & Social Work*, 27(1), 1–33.
- Ezzy, D. (2002). *Qualitative Analysis: Practice and Innovation*. Routledge.
- Gelo, O., Braakmann, D., ve Benetka, G. (2008). Quantitative and qualitative research: Beyond the debate. *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 42(3), 266–290. <https://doi.org/10.1007/s12124-008-9078-3>
- Genelge. *Bağımlılık ile Mücadele 2017/3 Sayılı Başbakanlık Genelgesi*. (2017).
- Gürsu, O. (2018). Madde Bağımlılığı ve Din : HİGED Örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 37–54.
- Havaçeliği Atlam, D., ve Coşkunol, H. (2019). Madde Kullanım Bozukluğu Olanlara Yapılan Toplumsal Damgalamayı Azaltmada Bir Müdahale Programının Sonuçları. *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology Vol:1*, 1(1), 43–46. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.19.special1.12>
- Inanlou, M., Bahmani, B., Farhoudian, A., ve Rafiee, F. (2020). Addiction Recovery: A Systematized Review. *Iranian Journal of Psychiatry*, 15(2), 172–181. <https://doi.org/10.18502/ijps.v15i2.2691>
- Kadan, G., Aysu, B., ve Aral, N. (2019). Madde bağımlılığına yönelik yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(Special Issue 1), 65–68. <https://doi.org/10.5455/apd.302644861>
- Karakükcü, Ç., Çıracı, M. Z., Koçer, D., Ertürk Zararsız, G., Reyhancan, M., ve Altıntop, İ. (2018). Laboratuvar verilerine dayalı idrarda yasa dışı madde analiz sonuçlarına göre bölgesel madde kullanım yaygınlığının belirlenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(2), 169–176. <https://doi.org/10.5455/apd.264474>
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62–80.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1).
- Kelle, U. (2006). Combining qualitative and quantitative methods in research practice: Purposes and advantages. *Qualitative Research in Psychology*, 3(4), 293–311. <https://doi.org/10.1177/1478088706070839>
- Kızmaz, Z., ve Çevik, M. (2016). Madde Bağımlılığıyla Mücadelede İnanç Odaklı Yaklaşım: Kardelen Rehabilitasyon Merkezi Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 313–335.
- Koch, J. R., ve Blanco, J. D. (2008). Studying 'Alcohol, Drugs, and Society' from a Sociological Perspective. *Alcoholism Treatment Quarterly*, 19(4), 81–90.
- Kuş, E. (2007). Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma. *Türk Psikoloji Yazıları*, 10(20), 19–41.
- Macit, R. (2020). Uyuşturucu Madde Kullanıcıları ve Esrar. *Journal of Economy Culture and Society*, 1–12. <https://doi.org/10.26650/jecs2019-0042>
- Maxwell, J. (2012). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*.
- Mete, B., Söyler, V., ve Pehlivan, E. (2020). Adölesanlarda Sigara İçme ve Madde Kullanma Prevalansı. *Journal of Dependence*, 21(1), 64–71.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., ve Saldana, J. (2014). *Qualitative Data Analysis*. Sage.
- Morgan, D. L. (2007). Paradigms Lost and Pragmatism Regained: Methodological Implications of Combining Qualitative and Quantitative Methods. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(1), 48–76. <https://doi.org/10.1177/2345678906292462>
- Neale, J., Allen, D., ve Coombes, L. (2005). Qualitative research methods within the addictions. *Addiction*, 100(11), 1584–1593. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2005.01230.x>
- Öğüt Yıldırım, P., ve Ardıç Çobaner, A. (2017). Üniversite Gençleri Kamu Spotlarını Nasıl Okuyor: Madde Bağımlılığı Üzerine Bir Alımlama Çalışması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(12), 294–310.
- Onwuegbuzie, A. J., ve Collins, K. M. T. (2007). A Typology of Mixed Methods Sampling Designs in Social Science Research. *The Qualitative Report*, 12(2), 281–316. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2003.12.001>
- Örücü, H. (2019). Bağımlılıkta Aşerme ile İlgili Yapılan Lisansüstü Çalışmalar Üzerine Bir İnceleme. *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry and Psychology*, 1(1), 59–62. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.19.special1.17>
- Örüm, H. M., Kara, M. z., Kuştepe, A., ve Kalenderoğlu, A. (2019). Bilişsel Hatalar ve Dikkat - Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Belirtileri nin Madde Kullanım Özellikleri ile İlişkisi. *Journal of Dependence*, 20(2), 47–60.
- Özbnar, E., Aydoğdu, M., Döğer, R., Bostancı, H. İ., Koruyucu, M., ve Akgür, S. A. (2019). Morphine Concentrations in Human Urine Following Poppy Seed Paste Consumption. *Forensic Science International*, 295, 121–127. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2018.11.026>
- Özdemir, M. (2010). Qualitative Data Analysis: a Study on Methodology Problem in Social Sciences. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323–343. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/download/article-file/113287>
- Özmen, F., ve Kubanç, Y. (2013). Liselerde Madde Bağımlılığı-Mevcut Durum ve Önerilere İlişkin Okul Müdürleri ve Öğretmenlerin Bakış Açılıarı. *Turkish Studies*, 8(3), 357–382.
- Sandelowski, M. (2000). Focus on research methods: Whatever happened to qualitative description? *Research in Nursing and Health*, 23(4), 334–340. [https://doi.org/10.1002/1098-240X\(200008\)23:43.0.CO;2-G](https://doi.org/10.1002/1098-240X(200008)23:43.0.CO;2-G)

- Saruhan, Ş. C., ve Özdemirci, A. (2011). *Bilim, felsefe ve metodoloji*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Sevencan, F., ve Çilingiroğlu, N. (2007). Sağlık Alanındaki Araştırmalarda Kullanılan Niteliksel Veri Toplama Yöntemleri. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(3), 1–6.
- Şıgri, Ü. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri. In *Nitel Araştırma Yöntemleri* (p. 276). İstanbul: Beta Yayınları.
- Sofaer, S. (1999). Qualitative Methods: What Are They and Why Use Them? *HSR Health Services Research*, 34(5). <https://doi.org/10.1557/proc-756-ee5.9>
- Solmaz, A., ve Okumuş, M. (2015). Yeni Bir Uyuşturucu Madde Olan Bonzai Haberlerinin İnternette Sunumu : www.milliyet.com.tr ÖRNEĞİ. *Selçuk İletişim*, 341–356.
- Stahl, S. M. (2012). Ödül Sistemi Bozuklukları, İlaç Kötüye kullanımı ve Tedavileri. In G. Yazarbaş (Ed.), *Stahl'ın Temel Psikiyatri – Nörobilimsel ve Pratik Uygulamalar* (pp. 943–1011).
- Tanyaş, B. (2014). Nitel Araştırma Yöntemlerine Giriş: Genel İlkeler ve Psikolojideki Uygulamaları. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 5.
- Toloie-Eshlaghy, A., Chitsaz, S., Karimian, L., ve Charkhchi, R. (2011). A Classification of Qualitative Research Methods. *Research Journal of International Studies*, (20), 106–123.
- Tuli, F. (2010). The Basis of Distinction Between Qualitative and Quantitative Research in Social Science: Reflection on Ontological, Epistemological and Methodological Perspectives. *Ethiop. J. Educ. & Sc.*, 6(1). <https://doi.org/10.1136/bmj.2.2487.628-d>
- Uzday, T. (2009). Madde Bağımlılığının Tarihi, Tanımı, Genel Bilgiler ve Bağımlılık Yapan Maddeler. *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, (21–22), 5–15. Retrieved from http://www.eczaakademi.org/images/upld2/ecza_akademi/makal e/20110325100354madde_bagimliliği_tarihcesi.pdf
- Uzday, T. (2015). *Madde Bağımlılığı Tüm Boyutlarıyla Bağımlılık ve Bağımlılık Yapan Maddeler*. İstanbul Tıp Kitapevi.
- Yalman, E. (2019). Ebeveyn ve Akran İlişkilerinin Genç Kızlarda Madde Kullanımına Etkisi. *Journal of International Scientific Researches*, 4(2), 372–391. <https://doi.org/10.21733/ibad.536682>
- Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu Madde Bağımlı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler-Bağcılar Örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 99–132. <https://doi.org/10.15805/addicta.2014.1.1.013>
- Yetim, A., ve Şahin, M. (2018). Hepatitis C virus (HCV) infection in youth with illicit drug use: Sociodemographic evaluation and HCV genotype analysis. *Klinik Dergisi*, 31(3), 190–194. <https://doi.org/10.5152/kd.2018.47>
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10th ed.). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Ali. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112).
- Yılmaz, G., ve Şaşman Kaylı, D. (2020). Toplumun Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutum ve Davranışları: Manisa İli Örneği. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 326–338. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.680195>
- Yöntem, M. K. (2019). Uyuşturucu Madde Kullanan Üniversite Öğrencilerinin Varoluşsal Problemlerinin İncelenmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(1), 25–50. <https://doi.org/10.15805/addicta.2019.6.1.0037>
- Yüncü, Z., Aydın, R., Aydın, C., Özbaran, B., ve Köse, S. (2016). Aile Desteği ya da Denetimli Serbestlik Kararı Sonucu Tedavi Merkezine Başvuran Madde Kullanım Bozukluğu Olan Ergenlerin Klinik, Sosyodemografik Farklılıklarının Belirlenmesi ve Denetimli Serbestlik Olgularında Ayıklığı Sağlamada Öngörücü Faktörlerin Belirlenmesi. *Noropsikiyatri Arsivi*, 53(2), 130–135. <https://doi.org/10.5152/npa.2015.8719>